

Materiály bezpečnostních složek evropským dědictvím

► **Pavel Kugler**

Ve dnech 8. až 9. listopadu 2012 se uskutečnilo v bývalém vězení Stasi v Berlíně-Hohenschönhausenu setkání Platformy evropské paměti a svědomí (Platform of European Memory and Conscience), dále jen Platforma. Jde o organizaci, která v současné době sdružuje sedmatřicet institucí ze třinácti členských zemí EU, Kanady, Moldavska a Ukrajiny. K jejím zakládajícím členům patří rovněž Archiv bezpečnostních složek (ABS). Účelem Platformy je podporovat spolupráci mezi národními výzkumnými institucemi, archivy, muzei a jinými organizacemi, veřejnými i soukromoprávními, se specializací v oboru historie totalitních režimů v Evropě, se zvláštním důrazem na národní socialismus a komunismus. Jedním z cílů Platformy je pomoci v budoucnu zabránit intoleranci, extremismu, protidemokratickým hnutím a návratu jakékoli formy totalitní nadvlády.

Z pohledu Archivu bezpečnostních složek bylo berlínské zasedání důležité z několika důvodů. Do tříčlenné dozorčí rady (Supervisory Board) byl na jeden rok zvolen zástupce ABS Lubomír Augustín. Kromě voleb do exekutivních orgánů Platformy bylo součástí programu vytvoření několika pracovních skupin, které by vypracovaly společné komunikáty, jež by se staly podkladem pro další aktivity Platformy. Tímto způsobem vznikla skupina pro zřízení muzea totalitarismu, skupina vzdělávacích projektů, skupina pro archivní činnost a dokumentaci a skupina se zaměřením na legislativu. Ve skupině pro archivní činnost a dokumentaci, v níž kromě dvou zástupců ABS zasedali odborní pracovníci z Německa, Ukrajiny, Rumunska, Estonska a Moldavska, se projednávala především otevřenost archivů a přístup k materiálům bezpečnostních složek. Je potěšujícím a zároveň zavazujícím faktem, že v tomto ohledu je ABS za liberální přístup k dokumentům této provenience oceňován ostatními organizacemi. S tímto vnímáním koresponduje i závěrečné stanovisko skupiny:

„Archivní materiály bezpečnostních složek bývalých represivních režimů jsou důležitou součástí historického dědictví jednotlivých států a národů. Jejich začlenění do sítě veřejných archivů a s tím spojený přístup k informacím, které obsahují, napomáhá pochopit podstatu autoritářských režimů, čímž se posiluje demokratické vědomí celé společnosti. Pro další vývoj je žádoucí, aby společnosti na celém světě měly možnost se s těmito dokumenty seznámit v maximálním rozsahu, pouze s uplatněním nezbytně nutných omezení odpovídající státní legislativě.

Při přístupu k dokumentům této provenience by měla být odbourána kategorizace občanů na skupinu ‚vyvolených‘ a na zbytek. Takto nastavená kritéria úzce souvisí nejen s demokratizačním procesem v rámci Evropy, ale jsou i reakcí na vývoj informačních

technologií a na požadavky moderní společnosti. Neboť předpokladem demokratického vývoje je informovaný občan, jenž se stává nejlepší zárukou proti totalitním tendencím, které v minulosti tolikrát zasáhly evropský prostor.“

Nabízí se otázka, zdali se postupně neuzavírá proces, jenž byl v souvislosti s archivy bezpečnostních složek zahájen začátkem devadesátých let minulého století akceptací německého modelu, tedy zachováním dokumentů Stasi, pokračoval Quintanovou zprávou a může být završen prohlášením uvedených dokumentů za evropské dědictví.

Mezi archiváři, historiky a dalšími příbuznými profesními skupinami se v čím dál větší míře prosazuje požadavek na komplexní demýtizaci a deetatizaci těchto archiválií. Takovýto postoj je patrný především ve vztahu k zemím bývalého Sovětského svazu a Jugoslávie, neboť jejich situace byla/je ztížena tím, že dokumenty represivních složek byly zničeny nebo převezeny do bývalých center, Moskvy či Bělehradu. V některých případech i dnes ovlivňují činnost archivních institucí politické zásahy, jejichž cílem je omezení přístupu k archivním dokumentům. Platforma dlouhodobě požaduje úplné otevření archivů bývalých komunistických režimů a obrací se na Evropskou unii, aby vytvořila obdobný status „ochrany evropského dědictví“ pro tyto archivy.

Pracovní skupina schválila i kritéria, jež by zavazovala archivní instituce, v jejichž správě jsou archiválie obsahující informace k zločinům totalitarismů, k získání statutu „ochrany evropského dědictví“. Tvoří je: vysoká úroveň ochrany archivního materiálu, přístup veřejnosti k dokumentům a archivnímu materiálu v co největším rozsahu, inventarizace a katalogizace archiválií, odtajnění veškerého materiálu, systematická digitalizace, přístup k inventářům přes internet, zveřejňování elektronických kopií těchto dokumentů na internetu, zcelování fondů a další. Předpokládaným přínosem získaného statutu by měl být zvláštní přístup ze strany Evropské unie, ochrana proti hrozbě uzavření či zničení materiálu a podpora v rámci některého z programů EU.

Archiv bezpečnostních složek se stal nejen aktivním členem Platformy, ale vzhledem ke své nastavené legislativě a využívání informačních technologií ve zpracování dokumentů představuje typ organizace, jež se těší široké akceptaci. Zdá se, že k tomu „rájí pro badatele“, jak označil ABS významný německý historik Hubertus Knabe, se do budoucna připojí i další partneři v Platformě evropské paměti a svědomí.